

Το «εγώ» και το «εμείς»: ένα μάθημα «πολιτικής γραμματικής» από τον Μακρυγιάννη

Γράφει ο **Σαράντος Καργάκος** (Ιστορικός - Συγγραφέας)

(Στο ΔΗΜΗΤΡΗ ΠΟΛΕΜΗ που δεν γράφει μόνο αλλά και δημιουργεί τη νέα ιστορία της Άνδρου)

Ο Μακρυγιάννης υπήρξε ο γενναίος του ξίφους και της πέννας. Έγραψε και με τα δύο ιστορία. Με το ξίφος αγωνίστηκε για την απόκτηση μιας ελεύθερης πατρίδας· με την "απελέκτη γραφή" του, όπως τη λέει ο ίδιος, μόχθησε για την εδραίωση της ελεύθερης πατρίδας πάνω σε κάποιες υγιείς κοινωνικές και πολιτικές αρχές. Οι αρχές αυτές κρυσταλλώνονται στον Επίλογο των Απομνημονευμάτων του, που θα έπρεπε, ίσως να έχει θέση προλόγου .

Γράφει ο λαϊκός αγωνιστής: *«Τούτη την πατρίδα την έχουν όλοι μαζί, και σοφοί και αμαθείς και πλούσιοι και φτωχοί και στρατιωτικοί και οι πλέον μικρότεροι άνθρωποι»*. Θα μπορούσε κάποιος να χαρακτηρίσει τη φράση αυτή απλή κοινολεξία. Πως ο Μακρυγιάννης διαπιστώνει κάτι αυτονόητο. Δυστυχώς, τα πράγματα δεν είναι έτσι. **Η τραγικότητα της Ελλάδας έγκειται στο ότι "ανήκει στους Έλληνες"** -πράγμα που έγινε και πολιτικό σύνθημα. Αλλά το δύσκολο είναι να προσδιορίσει κανείς σε ποιους Έλληνες ανήκει, μια και όλοι σχεδόν λογαριάζουμε τον εαυτό μας σαν περισσότερο Έλληνα από τους άλλους.

Δικαιολογημένα λίγα χρόνια μετά τον Μακρυγιάννη ο Εμμανουήλ Ροΐδης σαρκάζοντας γράφει πως η μεγαλύτερη πληγή του τόπου μας είναι... ο πατριωτισμός. **Όλοι θέλουμε η πατρίδα ν' ανήκει σ' εμάς· όχι εμείς σ' αυτή**. Και λογικό είναι ν' ανήκει σ' εμάς. Αλλά το πρόβλημα αρχίζει από τη στιγμή που θ' ανακύψει το ερώτημα: ποιος είναι ο τιμητής της "πολιτικής" μας ιθαγένειας; Κι αυτό είναι το δυστύχημα. Από την απελευθέρωση κι εδώθε **η Ελλάδα ανήκει στα κόμματα**. Ξέφυγε από τον Τούρκο τοπάρχη κι έγινε φέουδο του κομματάρχη. Ο Μακρυγιάννης απαντά νηφάλια: η Ελλάδα ανήκει στο λαό της. Πέρα από κάθε κοινωνικό, πνευματικό, οικονομικό διαχωρισμό, πέρα από την ισχύ και τη δύναμή τους όλοι είναι μέτοχοι στην Ιδέα της Πατρίδας.

Η Ελλάδα, αλλά και κάθε τόπος, είναι για τους πολίτες της σημείο αναφοράς, συνδεδετικός κρίκος.

Όταν ενεργούν γι' αυτήν είναι όλοι ίσοι, έστω κι αν η προσφορά δεν είναι ίση· η γνώμη τους έχει το ίδιο βάρος, έστω αν δεν έχει την ίδια βαρύτητα. Κι ο καθένας είναι υπεύθυνος απέναντι στον άλλο κι όλοι μαζί απέναντι στην πατρίδα. Η σύγκλιση των επιμέρους επιδιώξεων σ' έναν κοινό στόχο, την πρόοδο της πατρίδας, ανεβάζει όλους σ' ένα υψηλότερο επίπεδο. Η ενασχόληση με τα θέματα που αφορούν στο γενικότερο συμφέρον της πατρίδας προϋποθέτει τον παραμερισμό του προσωπικού συμφέροντος. Πατρίδα, όμως, σημαίνει ολότητα και μέσα στην ολότητα ανήκουμε όλοι μας.

Δυστυχώς οι Έλληνες έχουν ένα χαρακτηριστικό που συχνά αποβαίνει ολέθριο: εναγκαλίζονται σφικτά και ασφικτικά την πατρίδα τους. Αυτό βέβαια μπορεί να διοχετεύει σ' αυτή τη δύναμη και την ορμή που διαθέτει ο καθένας, από την άλλη όμως της στερεί τη δυνατότητα μιας αυτοδύναμης, ομόρροπης και ισόρροπης ανάπτυξης. Γιατί σ' αυτή την περίπτωση, αντί οι στόχοι μας να προσαρμόζονται στους δικούς της, αντίθετα θέλουμε οι εθνικοί στόχοι να προσαρμόζονται στους δικούς μας, είτε αυτοί είναι ατομικές είτε ταξικές είτε κομματικές επιδιώξεις.

Από το σημείο αυτό περνάμε σ' ένα δεύτερο σημείο, τον υπερτονισμό του "εγώ". Γράφει σχετικά ο Μακρυγιάννης: «*Ξέρετε πότε να λέγει καθείς "εγώ"; Όταν αγωνιστεί μόνος του και φκιάσει ή χαλάσει να λέγει "εγώ". Όταν όμως αγωνίζονται πολλοί και φκιάνουν, τότε να λένε "εμείς". Είμαστε στο "εμείς" κι όχι στο "εγώ"*». Όμως, όπως απέδειξε η μικρή πολιτική ιστορία της νεότερης Ελλάδας, το ατομικό "εγώ" πάντα έχει μια προτεραιότητα έναντι του συλλογικού "εμείς". Το άτομο απαιτεί την προβολή του μέσα από τις κοινωνικές διαδικασίες, αδιαφορώντας για τις συνέπειες. Και με υπερηφάνεια υπερτονίζει το "εγώ", πιστεύοντας αφελώς ότι έτσι επιτυγχάνει την ανάδειξη του. Έμμεσα ο Μακρυγιάννης θεωρεί ότι η προσωπικότητα του ανθρώπου είναι ο αγώνας του. Άρα, το "εγώ" μπορεί να το χρησιμοποιήσει όταν εκτελέσει κάτι μόνος· καλό ή κακό. Η προϋπόθεση αυτή, που είναι πολύ δύσκολο να επιτευχθεί, αναιρεί σχεδόν τη δυνατότητα του ατόμου να μιλά χρησιμοποιώντας το πρώτο ενικό πρόσωπο.

Παρ' όλα αυτά από τα πρώτα μετεπεναστατικά χρόνια όλοι επιθυμούν να εκφραστούν εντελώς προσωπικά, ξέχωρα από τους άλλους. Αυτό, σύμφωνα με τον Μακρυγιάννη, δεν είναι δικαίωμα αλλ' αυθαιρεσία. Το προνόμιο να λέει κανείς "εγώ" το έχει όποιος αγωνιστεί μόνος του. Ένας "αχρείος" ή "άτιμος" (με τη σημασία που έδιναν στις λέξεις οι Αρχαίοι), δεν έχει δικαίωμα να εκφραστεί έτσι. Κι όμως είναι διαπιστωμένο ότι όσο πιο ασήμαντος είναι ή νιώθει πως είναι κάποιος, τόσο συχνότερα επικαλείται το "εγώ", για να ισχυροποιήσει τη θέση του. Το πρώτο ενικό πρόσωπο προσδίδει με την επιτακτικότητά του ένα ηγεμονικό κύρος στο άτομο. Παράλληλα όμως γελοιοποιείται, καθώς σπάνια η αξία συνοδεύει την προβολή τού "εγώ". Η συνετή συμμετοχή στους κοινούς αγώνες επιτρέπει μια συνετή και περιορισμένη προβολή του εαυτού μας. Ειδάλλως, είναι καλύτερα το άτομο να παραμένει αθέατο στα πλαίσια της απροσωπίας, που του επιβάλλει η ασήμαντη ή μηδαμινή προσφορά του στο σύνολο.

Δυστυχώς, η έλλειψη κοινωνικής αγωγής δε μας επιτρέπει να "δούμε πόσο επικίνδυνη είναι η διόγκωση του "εγώ" και για το "εγώ" και για το "εμείς". Οι Έλληνες διογκώνοντας το "εγώ" τους λειτουργούν σαν τον καρκίνο. Προκαλούν το θάνατο. **Όμως αυτό που δεν έχει γίνει συνείδηση είναι ότι μαζί με τον άνθρωπο πεθαίνει κι ο καρκίνος.** Είναι φρεναπάτη, λοιπόν, να υποστηρίζεται το "εγώ να 'μαι καλά". Εφόσον η τακτική αυτή θα εφαρμόζεται απ' όλους, δεν μπορεί κανένας να είναι καλά. Γιατί η εγωλατρία γεννά την αδιαφορία, κι όποιος αδιαφορεί για τους άλλους είναι αφελής αν περιμένει οι άλλοι να ενδιαφερθούν γι' αυτόν.

Το πόσο ακριβά πληρώνουμε αυτό τον ατομισμό φαίνεται από το «γεγονός ότι η πολιτική μας εξέλιξη έχει υποβαθμιστεί στο επίπεδο της διαφημιστικής κουλτούρας, ενώ οι καθημερινές θλιβερές καταστάσεις (σκάνδαλα, συναλλαγές, εγκλήματα κ.λπ.) αντιμετωπίζονται σαν κάποιο είδος "soft" κι όχι σαν εξευτελισμός της εθνικής μας ύπαρξης. **Η βουλή των Ελλήνων έχει καταντήσει απλή ονομασία κτηρίου κι όχι συλλογική έκφραση της πολιτικής βούλησης των Νεοελλήνων.** Οι Έλληνες ξέρουν να χρησιμοποιούν τα δάκτυλα για να μουτζώνουν· όχι να τα ενώνουν. Όμως, ένα

δάκτυλο μόνο του δεν είναι τίποτε· πέντε δάκτυλα ενωμένα σχηματίζουν μια γροθιά.

Τα παραπάνω δεν έχουν τη σημασία πως η χρησιμοποίηση του "εγώ" είναι κατακριτέα. Η έννοια, όμως, του "εγώ" ολοκληρώνεται με τη σύζευξη του "εσύ". Μέσα από αυτή την "κοινωνία" προσώπων αναδεικνύεται το "εμείς", η έκφραση της συνολικής τελείωσης. Με το να περάσουμε από το "εγώ" στο

"εμείς" αποκλείεται πρώτα—πρώτα η μονοπώληση του πατριωτισμού από μια κατηγορία πολιτών, που θεωρούν λάφυρο προσωπικό τους αγώνες του συνόλου. Από την άλλη με τη συνένωση δυνάμεων επιτυγχάνεται ευκολότερα η κοινωνική πρόοδος. Το άτομο μπορεί να "φκιάσει" ή να "χαλάσει". Αυτοί όμως που ξέρουν να λειτουργούν στο επίπεδο του "εμείς" ξέρουν να "φκιάνουν"· ασφαλώς και να "χαλούν"· δε ζητούν όμως εξιλαστήρια θύματα ή αποδιοπομπαίους τράγους. Αναλαμβάνουν οι ίδιοι συνολικά την ευθύνη.

Σήμερα, δυστυχώς, είναι δύσκολο να πεισθεί ο λαός να ξεπεράσει το "εγώ" και να σταθεί στο "εμείς". Δεν έχει πρότυπα. Του προσφέρεται μια ανάπηρη πολιτική παιδεία και αποκτά μια τραυματική εμπειρία από την επαφή που έχει με την πολιτεία. Ο απλός πολίτης καθημερινά πείθεται ότι ο πλούτος δεν αποκτιέται με μόχθο και τιμότητα αλλά με την ποταπότητα. Όταν στελέχη κρατικών οργανισμών ή άνθρωποι της εξουσίας, πολύ ψηλά ιστάμενοι—όχι όμως απαραίτητως ηθικά ιστάμενοι υψηλά—είναι ένοχοι στη συνείδηση του λαού για απάτες, γιατί, άραγε, αυτή η συνείδηση δε θα μολυνθεί και δε θ' αναισθητοποιηθεί; Εφόσον άνθρωποι, που λόγω αξιωμάτων θα 'πρεπε να "πονοκεφαλιάζουν" για το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου, "πονοκεφαλιάζουν" για να βρουν φόρμουλες να κατακλέψουν το δημόσιο ή για να βρουν τρόπους για να ξεφύγουν από την αρπάγη του νόμου, δε θα 'πρεπε να υπάρχει—αν όχι απαίτηση—τουλάχιστον η αυταπάτη πως ο λαός δε θα διαβρωθεί.

Κι ακόμη όταν διαπιστώνεται πως οι ανώτεροι υπόσχονται στους κατώτερους το "εμείς" και πράττουν το "εγώ", τότε δύο τινά συμβαίνουν: ή εξεγείρονται οι εξαπατημένοι, αναζητώντας το δίκιο τους ή συνηθίζουν στην ιδέα της διαφθοράς και η συνείδηση τους μαλθακοποιείται. Το τελευταίο είναι μια γνωστή τακτική των διεφθαρμένων συστημάτων εξουσίας. Βέβαια κρατούνται κάποια προσχήματα: πρώτα αποκαλύπτονται ή ανακαλύπτονται κάποιες ατασθαλίες κι αν υπάρξει αντίδραση "ξεσκεπάζεται" έως ένα σημείο ασφαλείας "όλη" η διαφθορά. Έτσι το αίσθημα δικαιοσύνης "ικανοποιείται", αλλ' ο λαός αηδιασμένος διαφοροποιείται και ένα τμήμα του αδιαφορεί για τα κοινά κι ένα άλλο -ευτυχώς όχι πάντοτε μεγάλο—σπεύδει να συμμετάσχει στη διαφθορά για να "μη μείνει πίσω".

Λείπει, σίγουρα, από το λαό μας το αίσθημα της κοινωνικής ευθύνης. Γιατί ακούει κηρύγματα περί αλληλεγγύης και κοινωνικής προσφοράς αλλά δε βλέπει όλα αυτά να τα μετουσιώνουν σε πράξεις οι κήρυκες τους. Δεν εμπνέεται από πουθενά να περιορίσει τις εγωιστικές ορμές του, να συνδεθεί με τους άλλους. Έχει—δικαιολογημένα—καταληφθεί από την έμμονη ιδέα πως σε βάρος του παίζεται ένα βρώμικο παιχνίδι και ότι αυτός τελικά θα πληρώσει τα "σπασμένα". Έτσι προσπαθεί κι αυτός να ξεγελάσει, για να μην τον ξεγελάσουν. Δεν ικανοποιείται με την ιδέα ότι "όλα εδώ πληρώνονται". **Ξέρει πως πολλοί πληρώνουν και λίγοι καρπώνονται.** Έχει χάσει την εμπιστοσύνη του ακόμη και στη Δικαιοσύνη.

Να υποθέσουμε, λοιπόν, ότι το κύμα του ατομικιστικού ωφελισμού θα σαρώσει αξίες, πρότυπα, ιδανικά; θα ήταν βέβαια εφιαλτικό. **Όμως το να κοιτάμε κατάματα την αλήθεια κάπου ωφελεί.** Ίσως η πιο ευγενική και ενδιαφέρουσα επιδίωξη θα ήταν να μην παλέψει κανείς μόνος αλλά στην πάλη του να ζητήσει συμπαραστάτες. Ένα "εγώ" δεν αρκεί για να φέρει μια πνοή ηθικής· χρειάζεται το "εμείς" που εκφράζει ένα ευρύτερο όλο. Και σε κάθε περίπτωση το όλο αποτελεί κάτι περισσότερο από το άθροισμα των μερών του.

Η χρησιμοποίηση του α' πληθυντικού της προσωπικής αντωνυμίας είναι φόρος τιμής στην κοινωνική συμβίωση. Παράλληλα, είναι και δυναμική απάντηση στο αίτημα της εποχής μας για συσπείρωση μπροστά στις δυνάμεις που αλλοιώνουν, λιώνουν και αλλοτριώνουν τις ψυχές μας. Η αποβολή του στενού εγωιστικού πνεύματος θα συντελέσει στη δημιουργία πυρήνων αντίστασης, στην ανάσχεση του καλλιεργούμενου μίσους ανάμεσα στους πολίτες, στη συνεχώς εξαπλούμενη απάθεια για τα κοινά. Η φυγή από τη μοναξιά του "εγώ" προς την κατεύθυνση του "εμείς" είναι επιτακτική ειδικά για το λαό μας, που η οξειδωμένη ιστορική του μνήμη δεν τον βοηθάει να θυμηθεί ότι μπορεί το έργο της συνένωσης να είναι δύσκολο, τα αποτελέσματά της όμως είναι διαρκέστερα και θαυμαστότερα.

Ο Μακρυγιάννης συνεχίζοντας την "πολιτική γραμματική" του λέει παρακάτω: «*Και εις το εξής να μάθωμεν γνώσιν, αν θέλωμεν να φκιάσωμεν χωρίον, να ζήσωμεν όλοι μαζί*». Κάπως διαφορετικά ο Τσόρτσιλ είχε πει: ή θα σωθούμε όλοι μαζί ή θα χαθούμε όλοι μαζί. Για τους Έλληνες περιθώρια άλλων επιλογών δεν υπάρχουν: **για να επιβιώσουν πρέπει να συμβιώσουν**. Να κάνουν "χωριό" που θα τους ενώνει κι όχι να τους χωρίζει. Προϋπόθεση γι' αυτό είναι να "μάθωμεν γνώσιν". Η λέξη "γνώση" εδώ λειτουργεί συντακτικά σαν εσωτερικό αντικείμενο. Κι εμείς σαν "εξωτερικό" υποκείμενο, μέσω αυτής της γνώσης, να ενεργούμε προς την κατεύθυνση μιας ομαλής κοινωνικής συμβίωσης. Ο Έλληνας μπορεί να μαθαίνει αλλ' αυτό δε σημαίνει πως αποκτά γνώση· μπορεί να κατέχει γνώσεις αλλ' όχι και γνώση. Ίσως σε κάποια τάξη να έμαθε την απειροστική λογική μα του λείπει η απλή λογική. Η σύγχρονη παιδεία δεν τον βοηθά να σχηματίσει προσωπικότητα.

Στην αγγλική γλώσσα υπάρχει το "impersonalyou" (=το πρόσωπο εσύ). Ίσως —όχι βέβαια στην ελληνική γραμματική— όμως στην κοινωνιολογική γλώσσα πρέπει, ειδικά για τον Νεοέλληνα, να χρησιμοποιηθεί ένα "απόσωπο εγώ". Μπορεί η προκατασκευασμένη γνώση να προσφέρεται σε τεράστιες ποσότητες αλλά αυτή συμβάλλει στη δημιουργία προκατασκευασμένων προσωπικοτήτων. Δεν είναι προσωπικότητες που προκύπτουν από το "γνώθι σαυτόν". Όταν δεν γνωρίζει ο άνθρωπος τον εαυτό του δημιουργεί ένα ανάπηρο "εγώ". Και λόγω αναπηρίας τα "εγώ" δεν μπορούν ν' απαρτίσουν ένα εύρωστο "εμείς". Χρειαζόμαστε, λοιπόν, το "ένδον σκάπτε", για να μπορέσουμε να προχωρήσουμε σε κάτι καλύτερο μέσα από μια κοινωνία προσώπων κι όχι "προσωπικοτήτων".

Post-scribturn: είχε αρχίσει η προεκλογική περίοδος, όταν άρχισε η εκτύπωση των δοκιμίων αυτών. Ένα κόμμα πρόβαλε έξυπνα ένα ωραίο σύνθημα: «Αξίζουμε μια καλύτερη Ελλάδα». Ευφρόσυνα η κ. Ε. Βλάχου το αντέστρεψε. «**Η Ελλάδα αξίζει καλύτερους Έλληνες!**»

22.01.1989

Πηγή: www.sarantoskargakos.gr/